

УДК 330.341.1

## ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ

Старицька О.П., к.е.н.

*ПВНЗ «Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій»*

В статті аналізується значення соціального ефекту, що виникає в процесі реалізації інновацій, в системі визначення загальної ефективності інноваційного процесу. Доведено важливість врахування поряд з економічною ефективністю інновацій й соціальної ефективності. Досліджується система соціальних показників та соціальних результатів реалізації інноваційного проекту. Аналізуються види соціальних ефектів та їх вплив на впровадження інновацій. Запропоновано показники, згідно яких дається можливість розрахунку соціальної ефективності інноваційного проекту. Сформульовано методичні підходи щодо визначення соціального ефекту від впровадження інновацій.

**Ключові слова:** інновація, інноваційний проект, соціальна ефективність, економічна ефективність, соціальні наслідки інновацій.

In the article analyzes the importance of social effect that occurs in the process of innovation, in the determination of the total efficiency of the innovation process. Importance consideration along with economic efficiency and social efficiency innovations was proved. A system of social indicators and social value of the innovation project was investigated. The types of social effects and their impact on innovation were analyzed. The indexes under which given the opportunity to rate the effectiveness of social innovation project were proposed. Methodological approaches to determine the effect of social innovation were formulated.

**Keywords:** innovation, innovative project, social effectiveness, economic efficiency, social consequences of innovation.

**Актуальність проблеми.** Значимість визначення ефекту від реалізації інновацій зростає в умовах ринкової економіки. Серед помітних тенденцій в діяльності сучасних компаній відзначається їх орієнтація в бік соціальної відповідальності. Для успішного функціонування підприємства в реалізації своїх економічних цілей орієнтуватися не лише на отримання прибутку. Довгостроковий розвиток передбачає рух у напрямі саме соціальної відповідальності, яка не тільки створює позитивний імідж компанії, але і знижує операційні ризики, розширює ринок збуту, підвищує інвестиційний рейтинг. Для обліку і аналізу

цих показників необхідний інструмент виміру соціального ефекту від реалізації інновацій. В цьому полягає актуальність проведеного дослідження.

**Аналіз останніх наукових досліджень.** Висвітленню проблем визначення соціальної ефективності інновацій та інноваційних проектів приділяли значну увагу у своїх працях Абдикерова Г.Ж. [1,2], Всеволодов О.Б. [3], Кузьмін Е.Н. [4], Максимцова М.М. [5], Сіндяшкіна Е.Н. [6], Сенів Б. [7]. Із закордонної авторів питаннями управління інноваціями та визначення економічного і соціального ефекту від впровадження інновацій займаються такі вчені, як Давіла Т. (*Davila*), Епштейн М.Дж. (*Epstein*), Шелтон Р. (*Shelton*) [7], Мерріл П. (*Merrill*) [8], Харгардон Э. (*Hargardon*) [9], Майкл Л. (*Michael*), Ворс Д. (*Works*), Хемфілл У. (*Hemphill*) [10]. Однак, не сформульовано методичні підходи та систему показників для вимірювання соціальної ефективності інновацій.

**Метою роботи** є формулювання методичних підходів визначення соціальної ефективності інновацій.

**Викладення основного матеріалу дослідження.** Компанії зацікавлені у вирішенні соціальних проблем не лише через необхідність формування позитивного іміджу в очах споживачів, але також через цілком очевидних економічних міркувань, в числі яких підвищення інвестиційного рейтингу компанії, збільшення прибутку, поліпшення позицій на ринку, зростання продуктивності праці та ін. При цьому, не спрямовуючи фінансові кошти на вирішення соціальних питань, компанії ризикують отримати тягар у вигляді високого оподаткування, а також відчути негативні наслідки від зниження конкурентоспроможності і погіршення економічної кон'юнктури.

Нововведенням одночасно можуть бути властиві як позитивні, так і негативні аспекти. Так, зокрема, інновація може володіти економічним ефектом (приносити прибуток), але при цьому бути антисоціальною. Таким чином, для отримання повної оцінки інноваційного проекту необхідно враховувати і визначати всі можливі ефекти і наслідки, які можуть виникнути при створенні і масовому використанні нововведення.

Соціальні цілі проектів повинні превалювати передусім у формуванні державної інноваційної політики, результатами реалізації якої мають стати:

- досягнення високого рівня соціальної спрямованості інновацій;

- якісно новий рівень життя населення;
- докорінне перетворення структури народного господарства і зовнішньої торгівлі в напрямі розвантаження сировинного сектора економіки і збільшення внеску обробних галузей;
- подолання технічного відставання країни;
- реалізація розвинених соціальних гарантій, які базуються на новому, більш високому рівні економічного розвитку.

Залежно від врахованих результатів і витрат розрізняють наступні види ефекту (табл. 1):

*Таблиця 1. Види ефектів від реалізації інновацій*

<b>Вид ефекту</b>	<b>Фактори, показники</b>
1. Економічний	Показники враховують у вартісному вираженні усі види результатів і витрат, обумовлених реалізацією інновацій
2. Науково-технічний	Новизна, простота, корисність, естетичність, компактність
3. Фінансовий	Розрахунок показників базується на фінансових показниках
4. Ресурсний	Показники відображають вплив інновації на обсяг виробництва і споживання того чи іншого виду ресурсу
5. Соціальний	Показники враховують соціальні результати реалізації інновацій
6. Екологічний	Шум, електромагнітне поле, освітлення (зоровий комфорт), вібрація. Показники враховують вплив інновацій на навколишнє середовище

Джерело: власне напрацювання автора

Соціальний ефект розуміється і як «сукупність соціальних результатів, одержуваних від реалізації інвестицій у реальному секторі економіки, спроектованих на якість соціального середовища і мають як позитивні, так і негативні значення» [2], і як «наслідки певних соціокультурних змін, масових заходів» [4], і як інструмент створення «сприятливих умов для всебічного розвитку особистості, застосування громадянами своїх творчих сил і здібностей, який знаходить своє вираження в скороченні важкої фізичної праці, збільшенні вільного часу, підвищення матеріального і культурного рівня життя народу, в охороні здоров'я та ін »[6] і навіть як конкретний товар або послуга [5].

Соціальний ефект нововведень полягає в тому, що вони сприяють підвищенню добробуту суспільства, підвищенню якості життя і умов праці, збільшення продуктивності, прискорення оновлення життєвого середовища. Нововведення, які створюються людиною, значно змінюють середовище життєдіяльності, полегшують трудову діяльність.

Інноваційні процеси прискорюють оновлення життєвого середовища. Соціальна значущість нововведення, що відображає його внесок у покращення соціальної сфери, визначається за допомогою оцінок:

- 1) рівня життя (доходи населення);
- 2) способу життя (зайнятість населення, кількість нових робочих місць, підготовка кадрів, соціальна безпека);
- 3) здоров'я і тривалості життя (поліпшення умов праці, розвиток сфери охорони здоров'я).

При оцінці соціального ефекту інноваційного проекту слід розрізнити прямий та непрямий його види. Під прямим соціальним ефектом розуміється ефект, який безпосередньо пов'язаний з реалізацією інноваційного проекту. Непрямий ефект виникає внаслідок податкових надходжень, додаткових інвестицій, розвитку виробництва.

Оцінка соціальних наслідків інноваційних проектів відноситься до числа найбільш складних в методологічному аспекті проблем ефективності інноваційної діяльності. Соціальні цілі і, відповідно, соціальна ефективність повинні виступати в якості основних критеріїв оцінки будь-якого інноваційного проекту, оскільки кінцева мета виражається в підвищенні рівня і якості життя суспільства, його гармонійного розвитку. Важливим завданням в процесі визначення соціальних наслідків інновацій є оцінювання їх якості. Метою оцінювання є вимірювання результатів соціальних наслідків інновацій та зіставлення їх із завданнями, які вони повинні вирішити. Це один із способів сприяння подальшому ухваленню рішення відносно інновацій, а також поліпшення процесу розробки проекту в майбутньому.

Більшість проявів соціального ефекту інновацій важко або неможливо виміряти. Доводиться обмежуватися лише якісним описом. Як правило, чим значніший соціальний вплив, тим складніше дати йому кількісну оцінку.

Основним методом оцінки соціальної ефективності є експертний метод. Експертиза соціальної результативності інновації може проводитися у формі індивідуального або групового опитування фахівців відповідної сфери діяльності; опитування населення і трудових колективів; референдуму щодо доцільності інноваційних проектів, що зачіпають інтереси різних груп. Внаслідок проведення експертизи формуються показники

соціального ефекту (рис.1).



Рис. 1. Ключові показники соціального ефекту

Джерело: власне напрацювання автора

Часто соціальний ефект вимірюється в результаті ділення натуральних показників, що відображають соціальний результат, на витрати, необхідні для його досягнення (рис.2).

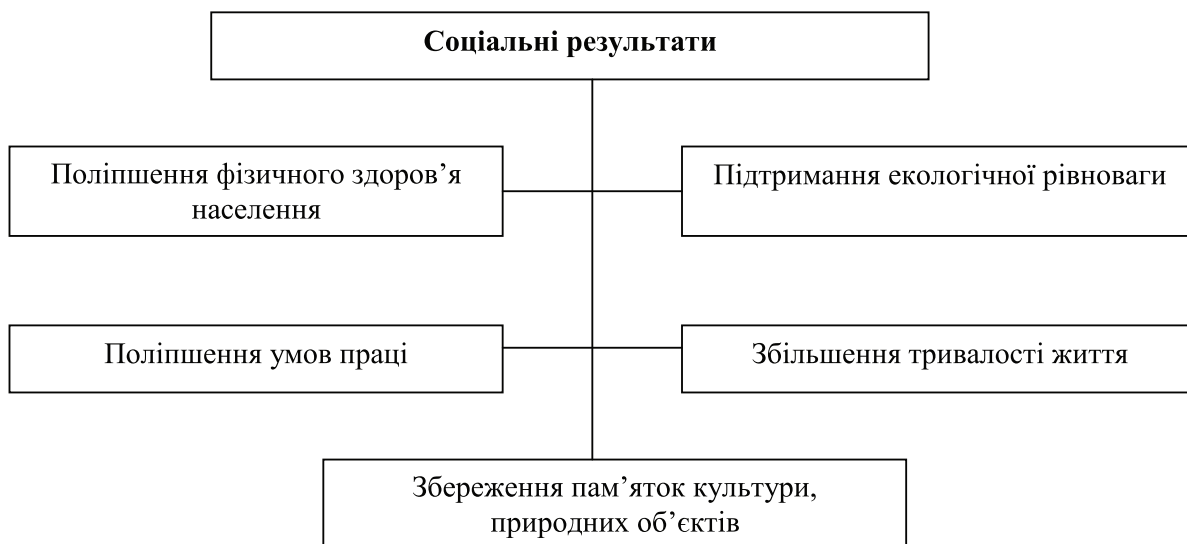


Рис. 2. Соціальні результати реалізації інноваційного проекту

Джерело: власне напрацювання автора

Згідно думок деяких авторів, в основі оцінки соціальної ефективності лежить кількість робочих місць по проекту, скоригована з урахуванням ситуації на ринку праці в регіоні, де реалізується проект [2].

Коефіцієнт соціальної ефективності розраховується за формулою:

$$K_{ce} = K_{pm} \cdot (K_b + K_{zn}) \quad (1)$$

де  $K_{ce}$  – коефіцієнт соціальної ефективності;

$K_{pm}$  – кількість робочих місць, створених в результаті реалізації проекту;

$K_b$  – коефіцієнт, який характеризує перевищення рівня безробіття в регіоні, де реалізується проект, над середнім по регіону рівнем безробіття;

$K_{zn}$  – коефіцієнт, який характеризує підвищення рівня заробітної плати.

Інші автори пропонують визначати соціальний ефект через економічні показники і представляють у вигляді формули [6]:

$$E = E_{ч.п.} + E_{с.с.} + E_{з.л.} + E_{п.т.} \quad (2)$$

де  $E$  - соціальний ефект,

$E_{ч.п.}$  - ефект від запобігання втрат чистої продукції внаслідок захворюваності працівників через забруднення навколишнього середовища;

$E_{с.с.}$  - ефект від скорочення виплат з фонду соціального страхування (за лікарняними листами) в результаті тих же причин;

$E_{з.л.}$  - ефект від скорочення витрат на лікування працівників в результаті тих же причин;

$E_{п.т.}$  - ефект від підвищення продуктивності праці внаслідок нормалізації екологічної ситуації.

Визначають також соціальний ефект від зростання продуктивності праці в результаті поліпшення екологічної ситуації. Він розраховується по приросту чистої продукції в галузях матеріального виробництва, а в невиробничій сфері - по скороченню витрат на обслуговування [8].

Часто, коли соціальний ефект в грошовій формі виміряти неможливо, соціальні результати можуть бути виміряні з тим або іншим ступенем ймовірності, що дозволяє компаніям оцінити корисність або, навпаки, шкоду своїх дій у соціальному середовищі.

Кожен вид ефекту оцінюється за декількома критеріями: напрямком впливу (позитивне - негативне), ступеня вираженості ефекту (слабкий, помірний, значний) і масштабами охоплення населення. Потім позначені ефекти оцінюються за бальною шкалою. Після підрахунку балів виво-

диться інтегральна оцінка соціального ефекту [1].

Крім економічних наслідків інноваційний проект може викликати і соціальні зміни - як позитивні, так і негативні. Завдання полягає в тому, щоб, зберегти все позитивне, цінне, нейтралізувати негативні соціальні результати, що вимагає додаткових витрат. Складність розрахунку соціальних результатів полягає в тому, що тільки частина з них може бути представлена у вартісному вираженні. Решта результатів не піддаються вимірюванню в грошовому вираженні, а представляються в певних одиницях (наприклад, вібрація, загазованість, запиленість, рівень радіації).

Оцінка соціальних результатів припускає, що інноваційний проект відповідає соціальним нормам, стандартам та умовам дотримання прав людини. Передбачені проектом заходи щодо створення нормальних умов праці і відпочинку працівників, забезпечення населення продуктами харчування, житловою площею та об'єктами соціальної інфраструктури є обов'язковими умовами його реалізації.

**Висновки.** Аналізуючи теоретико-методологічні підходи до розробки ефективності інноваційної діяльності, можна відзначити, що результатами її реалізації повинні стати:

1. Якісно новий рівень і якість життя населення в результаті росту ефективності виробництва, удосконалення середовища проживання міського та сільського населення;
2. Якісно новий рівень ресурсозбереження, зростання продуктивності праці, досягнення високої конкурентоспроможності продукції;
3. Подолання технічного відставання країни;
4. Зменшення зростаючого в процесі інновацій навантаження на людину в результаті перебудови та переоснащення системи охорони здоров'я, сфери відпочинку та дозвілля.

Розрахувати соціальну ефективність можна як кількісно так і якісно. Соціальний ефект сприяє збільшенню економічної ефективності, оскільки підвищення доходів населення призводить до зростання платоспроможного попиту, що стимулює розвиток виробництва; скорочення бідності забезпечує економію на соціальних трансфертах; поліпшення здоров'я населення забезпечує економію на виплаті допомоги по тимчасовій непрацездатності, пенсій по інвалідності.

Багато проявів соціального ефекту інновацій важко або неможливо

виміряти. Доводиться обмежуватися лише якісним описом. Як правильно, чим значніше соціальний вплив, тим важче дати йому інтегральну кількісну оцінку.

Збільшення числа позитивних соціальних ефектів сприяє інтенсивному економічному зростанню і зміцненню конкурентних переваг підприємств та національної економіки в цілому.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдыкерова Г.Ж. Алгоритм и методы экспертной оценки инновационных проектов / Абдыкерова Г.Ж. // Вестник ВКГТУ. - Усть-Каменогорск. – 2009. - № 3(45). – С. 136-142.
2. Абдыкерова Г.Ж. Методы оценки инновационного проекта [Электронный ресурс] / Абдыкерова Г.Ж. // Матер. V междун. научно-практич. конф. «Актуальные научные достижения», - Чехия, Прага, 2009, - С. 86-88. / Режим доступа: <http://be5.biz/ekonomika1/r2012/3007.htm>
3. Всеволодов О. Б. Социальная и экономическая эффективность инновационной деятельности / Всеволодов О. Б. // Проблемы современной экономики. – 2006. - №3/4. – С.126-127
4. Кузьмин Е.Н. Оценка социальной эффективности деятельности по продвижению чтения / Кузьмин Е.Н. // Справочник руководителя учреждения культуры. - 2011. – №2. – С. 98-102
5. Максимцова М.М. Менеджмент малого бизнеса. / Максимцова М.М., Горфинкеля В.Я. - М: Вузовский учебник, 2007. - 269 с.
6. Синдяшкина Е.Н. Вопросы оценки видов социального эффекта при реализации инвестиционных проектов / Синдяшкина Е.Н. // Проблемы прогнозирования. - 2010. - № 1. - С. 140-147.
7. Давила Т. Работающая инновация / Давила Т., Эпштейн М.Дж., Шелтон Р. - К.: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 320 с.
8. Меррил П. Поколения инноваций. Как создать инновационный процесс / Меррил П. – М.: Риа «Стандарты и Качество», 2009. – 200 с.
9. Харгардон Э. Управление инновациями. Опыт ведущих компаний / Харгардон Э. – М.: Диалектика-Вильямс, 2007. – 304 с.
10. Майкл Л. Стремительные инновации / Майкл Л., Воркс Д, Хемфилл У. – Донецк: Издательский дом «Максимум», 2006. – 350 с.